

УДК:378.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-10-14

АЛЕКСЄЄВА Світлана Володимирівна –

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8132-0465>,
e-mail: sv-05@ukr.net

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ УЧНЯ ПРОФІЛЬНОЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМУ НАВЧАННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процеси розвитку, виховання і соціалізації в новій школі покликані зробити її випускника конкурентоздатним у XXI столітті. Формула нової української школи складається з дев'яти компонентів, що спрямовані на формування ключових компетентностей учнів, які потрібні для успішної самореалізації у навчанні, житті та майбутній професії, а саме це: новий зміст освіти; педагогіка партнерства між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків; нова структура школи, що дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; умотивований вчитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; наскрізний процес виховання, що формує цінності; децентралізація та ефективне управління, що надають школі реальну автономію; справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти. Саме сформовані ключові компетентності сприятимуть успішному самовизначенню молоді, її активній громадянській позиції, створюють основу для самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця [2].

Нова українська школа має функціонувати на засадах особистісно-орієнтованих моделей освіти, що максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Особливо це важливо для старшої школи, яка має бути профільною, сприяти формуванню кар'єрних орієнтацій молоді через реалізацію принципу особистісно орієнтованого навчання, врахувати інтереси й потреби учнів, створювати сприятливі умови для розвитку їхніх індивідуальних особливостей.

Слід зазначити, що у Законі України «Про освіту» (від 05.09.2017 р. № 2145–VIII), стаття 21 розкриває суть та структуру спеціалізованої освіти, що поглиблює здобуття спеціальних компетентностей під час

навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі. До структури спеціалізованої освіти входять такі види освіти, наприклад, мистецька освіта, що спрямована на розвиток таланту та виявлення індивідуальної творчості особистості [6]. Крім того, у цій статті зазначено про необхідність раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей дитини.

Профільне навчання у системі нової української школи також має бути оновлено й наповнено змістом спеціалізованої освіти. Зокрема для старшокласників має бути доступним художньо-естетичний напрям, що сьогодні активно розвивається завдяки креативним індустріям, які мають потенціал комерціалізації культурних (мистецьких) змістів, через креативне, творче вираження особистості. Художньо-естетичний напрям профільного навчання у системі нової української школи потрібен кожному українському учневі для художньо-творчої самореалізації у майбутній професійній діяльності, що буде пов'язана з рекламою, архітектурою, художнім та антикварним ринком, ремеслами, дизайном, модою, виробництвом кіно- та відеопродукції, програмуванням, в тому числі створення розважальних та інтерактивних програм і комп'ютерних ігор, музики, виконавчого мистецтва, видавничої справи, теле-, радіо- та Інтернет- трансляцій. Стрімкий розвиток креативних індустрій, розширення міжнародної культурної конвергенції, осучаснення соціальної комунікації зумовлюють потребу у високопрофесійних фахівцях із творчим мисленням, здатністю генерувати оригінальні задуми, нестандартні ідеї, реалізовувати полікультурні проекти, з підготовленістю до професійної діяльності в умовах креативних індустрій [1, с. 2]. Отже, художньо-естетичний напрям профільного навчання у старшій профільній школі має забезпечувати можливості учнів в активній пізнавальній діяльності вітчизняної і світової культури, оволодінні практичними вміннями та навичками різних видів мистецтв, готовності до професійної самореалізації у сфері креативних індустрій.

Сьогодні у педагогіці активно обговорюється проблема індивідуальних освітніх траєкторій молоді, що уможливує створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення її освітніх потреб. Загалом, поняття індивідуалізації освітньої траєкторії учнів пов'язано з процесом виявлення й розвитку їхніх здібностей, реалізації власних освітніх цілей, що відповідають потребам, можливостям, мотивації, інтересам сучасної молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні праці щодо необхідності врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання та використання індивідуального підходу в освіті належать Ю. Бабанському, А. Бударному, А. Границькій, В. Давидову, А. Кірсанову, В. Кременю, О. Пехоті, Є. Рубанському, В. Шадрікову; основи особистісно орієнтованого навчання розкрито у працях Н. Бібік, І. Єрмакова, С. Подмазіна, О. Савченко, І. Якиманської; дослідження розвитку персонального освітнього шляху учнів проводили О. Вишневський, Б. Вульфів, К. Грабовська, Ю. Демчик, І. Каньковський, Л. Хоружа, А. Хуторський, Г. Юзбашева; вивченню особливостей побудови індивідуальних освітніх траєкторій учнів у багатопрофільній школі присвячені роботи Н. Тарасенкової, І. Лов'янової, Н. Железняк, Б. Окунева. Як зазначає академік В. Кремень, сьогодні необхідно якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії людини [4]. Врахування здібностей кожної дитини, її нахилів, інтересів, особистісні цінності має реалізовуватися через особистісно орієнтоване навчання, що дасть можливість учнів реалізувати себе у навчальній та пізнавальній діяльності [5, с. 165].

Метою статті є розкриття особливостей формування індивідуальної освітньої траєкторії учня профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки у зв'язку з поширенням COVID-19, пандемією, карантинном, що стали своєрідним глобальним викликом для всього освітянського середовища, всі заклади освіти інтенсифікують сукупність заходів, спрямованих на посилення продуктивності, дієвості навчання, що ґрунтується на активному використанні технологій, які дають змогу опанувати навчальний матеріал й отримати нові знання. За такого підходу проблема індивідуалізації навчання набуває

своєї насущності та актуальності. Особливо це важливо для старшокласників, адже змісті їхнього навчання та його організації мають бути професійно зорієнтовані й сприяти професійному самовизначенню молоді.

Як ми вже зазначали пріоритетними цілями сучасної нової української школи є навчання учнів у гармонійному розвитку з їхніми особистісними здібностями, що робить освітній процес дитиноцентрованим та уможливує розширення свободи вибору профілю навчання старшокласників, яке характеризується індивідуалізацією освітньої траєкторії і, як наслідок, усвідомленням її реалізації. Поняття індивідуальної освітньої траєкторії пов'язано зі персоналізацією шляху реалізації особистісного потенціалу учня, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей й досвіду.

Розкриваючи особливості формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку слід зазначити, що цей процес ґрунтується на диференціації й індивідуалізації змісту та форм навчання, що дає змогу повніше враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, а також організовувати навчання старшокласників відповідно до їхніх професійних намірів. Саме профільне навчання уможливує соціальне та професійне самовизначення учнівської молоді, забезпечує рівний доступу до здобуття профільної допрофесійної підготовки, створює умови для успішної самоактуалізації й майбутньої професійної самореалізації. Основне завдання профільного навчання полягає у створенні умов для розвитку здібностей учнів старшої школи, відповідно до їхніх нахилів і потреб, формування у них готовності до свідомого вибору майбутньої професії, оволодіння ключовими компетенціями, що дадуть змогу успішному кар'єрному самовизначенню молоді. Профільне навчання ґрунтується на відповідних принципах, зокрема: фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами); варіативності й альтернативності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення); наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою); гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання); забезпечення можливості вибору та зміни профілю навчання; діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів

для їхньої обґрунтованої орієнтації на профіль навчання) [3].

У сучасному суспільстві на допрофільному рівні важливим є художньо-естетичний напрям профільного навчання, що пов'язаний з виявленням, розвитку і підтримки юних талантів і обдарувань. Сьогодні, закладам системи загальної середньої освіти необхідно впровадження форм і методів художньо-естетичної роботи з учнівською молоддю в практику навчальної діяльності, проведення заходів щодо формування національної самосвідомості, активної громадянської позиції, прагнення до здорового способу життя, стимулювання творчого розвитку дітей та юнацтва у різних видах мистецтв.

Художньо-естетичний напрям профільного навчання пов'язано з декоративно-ужитковим, хореографічним, танцювальним, образотворчим профілем, музичним, театральним мистецтвом, що активно розвивається як нова економічна галузь у вигляді креативних індустрій. Ядро креативних індустрій становлять: література, музика, образотворче мистецтво; кіно, телебачення, радіо, відео- та комп'ютерні ігри, а також суміжні професії – реклама, архітектура, дизайн, мода тощо. Молодь активно підтримує освіту, що має у фокусі творчу реалізацію.

Персоналізація освітнього шляху творчого потенціалу обдарованих учнів може бути реалізована через формування індивідуальних освітніх траєкторій, з використанням індивідуального навчального плану, який містить як загальноосвітню складову так і профільно-художню. Художньо-естетичний напрям профільного навчання це *вибір професії* творчого характеру та життєвий вибір учнів. Формування індивідуальних освітніх траєкторій учнів художньо-естетичного напрямку профільного навчання починається з визначення їхніх життєвих планів та сподівань на майбутнє. Загалом, цей процес складається з чотирьох етапів формування індивідуальних освітніх траєкторій учнів (рис. 1).



Рис. 1. Етапи формування індивідуальних освітніх траєкторій учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку

Перший етап являє собою вивчення потреб, інтересів, запитів, особистісних особливостей учнів. Психолого-педагогічне вивчення передбачає процес діагностування художньо-творчих здібностей учнів, а також визначення їхньої здатності навчатися за індивідуальною програмою. Вивчення потреб, інтересів, запитів, особистісних особливостей учнів здійснюється за відповідними методиками діагностування, що крім виявлення хореографічних, танцювальних, образотворчих, музичних, театральних тощо здібностей передбачає визначення загально інтелектуальних, емоційних, аналітичних здібностей, виявлення стресостійкості, адаптивності, здатності роботи у команді тощо. Психолого-педагогічне вивчення особистісних особливостей учнів передбачає і цілеспрямоване педагогічне спостереження, за результатами якого й визначається його здатність працювати за індивідуальною програмою.

Другий етап формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку навчання пов'язується зі створенням індивідуальної освітньої програми, що передбачає визначення довгострокових цілей; концептуальних стратегій і підходів до творчого розвитку старшокласників, індикатори їхніх досягнень, а також відбір змісту й форм організації навчання. Зауважимо, що особливо важливим є добір відповідних методів та форм організації навчальної діяльності учнів. Відбір змісту й форм організації навчання має бути узгоджений з цілями та очікуваними результатами, а сама індивідуальна освітня програма орієнтована на формування компетентностей учнів щодо успішної самореалізації в суспільстві. Компонувати структуру індивідуальної освітньої програми для учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку навчання бажано за окремими блоками, що висвітлюють індивідуальні цілі, освітні компоненти, навчальні досягнення, спрямованість корекційно-розвивальної роботи. У структурі індивідуальної освітньої програми мають бути висвітлені життєві плани старшокласника, його сподівання на майбутнє, здійснено визначення довгострокових цілей, завдань творчого розвитку, обґрунтовані індикатори творчих досягнень; запропоновано концептуальні стратегії і підходи навчання; встановлено дедлайн процесу корегування й проведення моніторингу. Наповнення структурних компонентів індивідуальної освітньої програми має узгодженість і відповідність

результатам діагностування особистісних особливостей учнів.

У межах третього етапу відбувається корекція педагогічних впливів, створення навколо учнів позитивного педагогічного оточення, усунення організаційних недоліків, здійснюється психолого педагогічний супровід творчого розвитку старшокласників.

Четвертий етап формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку навчання пов'язаний з педагогічним моніторингом, що здійснюється з метою забезпечення якості означеного процесу. Педагогічний моніторинг реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дає змогу здійснювати систематичний контроль за рівнем якості опанування індивідуальної освітньої програми, відстежувати динаміку успішності учня, аналізувати співвідношення у його розвитку.

Реалізація індивідуальних освітніх траєкторій учнів профільної старшої школи передбачає чітку систему заходів на різних етапах цього процесу. Наприклад, на етапі психолого-педагогічне вивчення особистісних особливостей учнів, необхідним також процес мотивування та стимулювання старшокласників, формування у них потреби в постійному особистісному й професійному саморозвитку, усвідомлення ними мотивів належного виконання професійного обов'язку як такого, що реалізує смислоутворювальну функцію їхнього навчання. На другому етапі передбачається формування в учнів цілісного образу професійної поведінки, що потребує активної пізнавальної діяльності і сприяє набуттю актуальних умінь та навичок. Третій та четвертий етап пов'язаний з рефлексією освітньої діяльності і реалізується у співробітництві з педагогами.

Індивідуальні освітні траєкторії учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку навчання треба систематично переглядати. Краще робити це один раз на семестр, пам'ятаючи – чим частіше переглядатиметься індивідуальний навчальний план, тим ефективнішим він буде. Систематично має проводитися оцінка реалізації освітньої траєкторії, зокрема, може бути що цілі і завдання, що поставлені, досягнуті раніше зазначено терміну, тоді треба розробити нові. Також трапляється, що поставлені цілі виявилися недосяжними, отже їх треба відкорегувати до реальніших. Якщо цього не зробити зусилля вчителів будуть марними, а навчання учня не принесе бажаних результатів. Якщо не було досягнуто запланованих результатів, треба звернути увагу наскільки поставлені цілі і завдання

були реальними, чи достатньо виділено часу для їхньої реалізації; чи мала місце переоцінка очікуваного рівня досягнень; наскільки адекватна була оцінка досягнень й ефективні педагогічні стратегії навчання; яка ефективність навчально-дидактичного забезпечення; до якої міри важливими для дитини були поставлені цілі і завдання.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку навчання полягає у забезпеченні оптимальних умов для розвитку творчого потенціалу старшокласників на основі диференціації й індивідуалізації змісту та форм навчання, що дає змогу повніше враховувати їхні інтереси, нахили і здібності, а також організовувати навчання відповідно до їхніх професійних намірів. Перспективами подальших досліджень визначено обґрунтування організаційно-методичних умов забезпечення ефективного формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів профільної старшої школи художньо-естетичного напрямку навчання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева С. Сучасні підходи до професійної підготовки майбутніх дизайнерів в умовах розвитку креативних індустрій. *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters: Collective monograph.* Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. p.p.1-16 <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-032-2-1> URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/103>
2. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serechnya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Концепція профільного навчання у старшій школі URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0854290-09#Text>
4. Кремень В. Про «Дитиноцентризм», або чому освіта України потребує структурних змін. Щоденна всеукраїнська газета «День». № 210 (3130). 19 листопада, 2009. С. 1–6.
5. Подмазин С. Личностно-ориентированное образование: социально философское исследование. Запорожжя: Просвіта, 2000. 349 с.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

REFERENCES

1. Alieksieieva, S. (2021). *Suchasni pidkhoty do profesiinoi pidhotovky maibutnykh dizaineriv v umovakh rozvytku kreatyvnykh industrii. Novyyu poshtovkh dlya rozvytku pedahohichnykh ta psyholohichnykh nauk v Ukrayini ta krayinakh YES.* [Go to the professional training of maybutny designers in the minds of the development of creative industries.

New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries]. Riga.

2. *Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi osvity*. [Conceptual principles of secondary education reform].

3. *Kontsepsiya spetsializovanoyi osvity v seredniy shkoli*. [The concept of specialized education in high school].

4. Kremen, V. (2009). *Pro «Dytynotsentryzm», abo chomu osvita Ukrainy potrebuie strukturnykh zmin*. [About «Child-centeredness», or why education in Ukraine needs structural changes].

5. Podmazyn, S. (2000). *Lychnostno-oryentirovannoe obrazovanye: sotsyalno fylosofskoe yssledovanye*. [Personality-oriented education: socio-philosophical research].

6. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy*. [About education: Law of Ukraine].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АЛЕКСЕЄВА Світлана Володимирівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: дизайн-освіта, формування особистості фахівця креативних індустрій, дидактика сучасної школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ALEKSEYEVA Svitlana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Circle of scientific interests: design education, formation of the personality of a specialist in creative industries, didactics of a modern school.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2021 р.

УДК 373.5.091.33:7

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-14-18

ГОРБЕНКО Сергій Семенович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2336-2616>
e-mail: ssgorbenko@gmail.com

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УЧНІВ У ПРОЕКЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Оновлені цілі сучасної шкільної освіти вимагають демократизації і гуманізації освітнього процесу, становлення в учнів комунікативної, когнітивної та соціальної компетентностей. Виникає необхідність розробки та впровадження у шкільну практику таких підходів, які були б орієнтовані на формування конструктивних відносин між учасниками освітнього процесу на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги, творчого співробітництва. Одним із таких шляхів є особистісно-орієнтований підхід, який розглядається нами як важлива психолого-педагогічна проблема організації навчання і виховання. В його реалізації неocenенну роль відіграє вчитель, педагогічна діяльність і мета якого спрямована на розвиток дитини, а не керівництво нею. Все це стосується і мистецько-освітнього процесу, де головним завданням є розвиток творчого потенціалу учнів, їхніх почуттів, посилення в них віри у свої художньо-естетичні здібності та можливості, виховання духовності. «Про духовну цінність можна говорити лише тоді, – наголошує І. Бех, – коли ставимо питання, заради чого здійснюється діяльність людини... Лише особистісно-орієнтована

освіта може досягти цієї мети» [1, с. 49].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наше бачення особистісно-орієнтованого мистецького навчання і виховання ґрунтується на досягненнях прогресивної психолого-педагогічної теорії (Г. Балл, Є. Барбіна, І. Бех, Є. Бондаревська, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кузнєцова, В. Моляко, Ю. Мальований, О. Норкіна, О. Отич, О. Пометун, В. Рибалко, С. Сисоєва, І. Якиманська та ін.), згідно з якою одним із центральних завдань у цій галузі є формування людини культури, що включає ціннісне відношення до художніх творів різних за стилем, жанром, характером і змістом, вдосконалення емоційної сфери особистості та її духовного самовдосконалення. До здобутків музично-педагогічної науки і практики слід віднести роботи вчених-педагогів що стосуються різних аспектів фахової підготовки сучасного вчителя музичного мистецтва до роботи з учнями закладів загальної середньої освіти (Є. Аронова, О. Гончарова, Н. Гумінська, О. Комаровська, В. Лабунець, О. Олексюк, Г. Падалка, Е. Печерська, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Черкасов та ін.). Сьогодні суспільству потрібен педагог, який ознайомлений з новими концепціями навчання і